

Έχουν αξία σήμερα οι ανθρωπιστικές σπουδές;
Βάσω Κιντή
Πανεπιστήμιο Αθηνών

Σε όλο τον κόσμο οι ανθρωπιστικές σπουδές αντιμετωπίζονται όλο και πιο συχνά ως οι φτωχοί συγγενείς της εκπαίδευσης και της έρευνας. Λιγότεροι φοιτητές τις επιλέγουν, λιγότερα χρήματα συγκεντρώνονται για να τις υποστηρίξουν, πανεπιστημιακά τμήματα αναδιατάσσονται ή κλείνουν. Στη νέα σύνθεση του *Εθνικού Συμβουλίου Έρευνας και Τεχνολογίας* που ανακοίνωσε το Υπουργείο Παιδείας εκλείπουν εντελώς. Απέναντι στις σπουδές αυτές εκδηλώνεται ένας εθιμοτυπικός λεκτικός σεβασμός που συνοδεύεται, ωστόσο, από μια δύσκολα καλυπτόμενη δυσφορία γιατί δεν μπορούμε να τις ξεφορτωθούμε εντελώς. Το πολιτικώς ορθό είναι να λέμε ότι είναι σημαντικές ενώ στην πραγματικότητα τις περιφρονούμε. Φαίνονται άχρηστες, περιττές, μια πολυτέλεια για την αργόσχολη τάξη, ένα λείψανο μιας μακρινής εποχής που μοιάζει να μην έχει θέση σήμερα στη ζωή μας.

Όσοι λίγοι τις υπερασπίζονται ακολουθούν, κατά κανόνα, τους εξής δύο δρόμους: είτε αυτάρεσκα θεωρούν πως η αξία τους είναι αυταπόδεικτη (με τίμημα όσοι δεν την αναγνωρίσουν να χαρακτηριστούν αδαείς, άξεστοι και τεχνοκράτες), είτε προβάλλουν μεγαλορρήμονες λόγους περί των σπουδών αυτών, όπως ότι μελετώντας κλασικά κείμενα, λογοτεχνικά, φιλοσοφικά, θεολογικά, ιστορικά, κ.ά., θα ανακαλύψουμε τα πανανθρώπινα ιδανικά, θα βρούμε το νόημα της ζωής, θα μάθουμε αιώνιες αλήθειες και ηθικά διδάγματα με αποτέλεσμα να γίνουμε καλύτεροι άνθρωποι και πολίτες. Όμως, όπως παρατηρεί ο Stanley Fish, οι άνθρωποι των γραμμάτων δεν είναι καθόλου πιο σοφοί ή ηθικοί από τους υπόλοιπους. ενώ επιχειρήματα σαν αυτά ανατροφοδοτούν την παγιωμένη εικόνα ενός αιθεροβάμονος και ελιτίστικου λόγου άσχετου με την πραγματική ζωή. Ούτε μπορούμε να υποστηρίξουμε τις σπουδές αυτές λέγοντας ότι αποτελούσαν ανέκαθεν μέρος της εγκύκλιας παιδείας. Η θέση των ανθρωπιστικών σπουδών στο curriculum μεταβαλλόταν σημαντικά στη διαδρομή της ιστορίας, ιδίως αν σκεφτεί κανείς ότι το τι συνιστούσε επιστήμη, φιλοσοφία, ιστορία, τέχνη, κλπ στο παρελθόν δεν ταυτίζεται με αυτό που αναγνωρίζουμε σήμερα. Επιπλέον, το τι μπορεί να συνέβαινε παλαιά δεν αποτελεί από μόνο του λόγο για να το συνεχίσουμε και στο μέλλον. Η υπεράσπιση των ανθρωπιστικών σπουδών δεν πρέπει, ωστόσο, να γίνεται με όρους άμεσης και απτής οικονομικής ωφέλειας (πόσα χρήματα θα κερδίσουμε), γιατί έτσι τις μετατρέπουμε σε κάτι άλλο από αυτό που είναι, ούτε όμως με υπεροψία, σαν να μην υπάρχει καν χρεία δικαιολόγησης, σαν κάθε μνεία ωφέλειας να αποτελεί γι' αυτές ύβρι.

Σε τι ωφελούν, λοιπόν, οι ανθρωπιστικές σπουδές; Μπορούν να προσφέρουν αναλυτικές δεξιότητες, να καλλιεργήσουν την κριτική σκέψη και τη φαντασία, να ενισχύσουν τη δημιουργικότητα. Αναλύοντας και ερμηνεύοντας κείμενα, αποκτούμε την ικανότητα να κατανοούμε άλλους ανθρώπους. Σχηματίζουμε και εκτιμούμε διαφορετικές οπτικές, κάνουμε εννοιολογικές διακρίσεις, συγκροτούμε επιχειρήματα, εγείρουμε αντιρρήσεις, αναγνωρίζουμε αναλογίες, ομοιότητες και διαφορές. Φέρνουμε νέα στοιχεία στην επιφάνεια, αποκαλύπτουμε κρυμμένες παραδοχές, διακρίνουμε αντιφάσεις, ελέγχουμε ισχυρισμούς, επερωτούμε βεβαιότητες, αμφισβητούμε τις αυθεντίες. Ακούγοντας μουσική και βλέποντας έργα τέχνης οξύνουμε τις αισθήσεις μας, καλλιεργούμε την ευαισθησία μας και την παρατηρητικότητά μας, διευρύνουμε το φάσμα της εμπειρίας μας, Όλα αυτά είναι

εφόδια ζωής είτε πρόκειται να κάνουμε ένα απλό επάγγελμα είτε πρόκειται ν' ανοίξουμε νέους δρόμους στις επιστήμες, στις τέχνες, στη ζωή. Οι επιμέρους μαθήσεις βρίσκονται σε διαρκή διάλογο ενώ στις παγκόσμια δικτυωμένες πόλεις του σήμερα, στις διαιρεμένες πολυπολιτισμικές κοινωνίες, χρειαζόμαστε όσο ποτέ δεξιότητες επικοινωνίας και κατανόησης για να αντιμετωπίσουμε θέματα που σχετίζονται με τους μετανάστες, τους ταξιδιώτες, τους πρόσφυγες, τις ποικίλες ομαδοποιήσεις της κοινωνίας τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο. Έρευνα που μπορεί να μοιάζει σήμερα εντελώς άσχετη μπορεί να αποδειχθεί καίρια στο μέλλον. Ποιος μπορούσε να φανταστεί λίγα χρόνια πριν ότι η μελέτη θεολογικών ζητημάτων του ισλάμ θα μπορούσε να έχει τόσο μεγάλη γεωπολιτική σημασία αφού θρησκευτικές διαφορές ανάμεσα σε σιίτες, σουνίτες, ουαχαμίτες κρίνουν ζωτικής σημασίας θέματα στο Ιράν, στο Ιράκ ή στη Σαουδική Αραβία; Τέλος, δεν πρέπει ποτέ να ξεχνάμε πως « ο ανεξέταστος βίος, ου βιωτός»: η ζωή δεν είναι μόνο μια μέριμνα του παρόντος και της καθημερινότητας. Χρειάζεται να βλέπουμε τους εαυτούς μας από απόσταση, από τη σκοπιά των άλλων, σε μια προοπτική που εκτείνεται από το κοντινό και μακρινό παρελθόν στο μέλλον. Όλα αυτά δεν είναι πολυτέλειες αλλά όροι ζωής.

Για όλους αυτούς τους λόγους, θεωρώ πως οι ανθρωπιστικές σπουδές πρέπει να αποτελούν υποχρεωτικό μέρος της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης ακόμη κι αν σπουδάζει κανείς μαθηματικά, φυσικές, κοινωνικές ή τεχνολογικές επιστήμες. Η δε έρευνα στους τομείς αυτούς μπορεί να αποδειχθεί πολλαπλά επωφελής ειδικά για την Ελλάδα. Στην αρχαιολογία, την ιστορία, την ανθρωπολογία, τη φιλοσοφία, τη φιλολογία, η Ελλάδα μπορεί να βρεθεί, χωρίς καν μεγάλες επενδύσεις, στο επίκεντρο του παγκόσμιου ενδιαφέροντος. Στις επιστήμες και την τεχνολογία, λόγω μεγέθους, έλλειψης παράδοσης και υποδομών, αναγκαζόμαστε να ακολουθούμε ασθμαίνοντας, μεμονωμένα και αποσπασματικά, όσα συμβαίνουν στον διεθνή χώρο. Στις ανθρωπιστικές σπουδές, όμως, θα μπορούσαμε να δημιουργήσουμε ισχυρές ακαδημαϊκές και ερευνητικές παραδόσεις και να αποτελέσουμε παγκόσμιο σημείο αναφοράς.

ΥΓ. Πολλά από τα παραπάνω θέματα συζητούνται στον συλλογικό τόμο *Ανθρωπιστικές σπουδές, Φιλοσοφικές Σχολές* (επιμ. Αλέξη Καλοκαιρινού, Εκδόσεις Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Κρήτης, 2010 ο οποίος γίνεται εξαιρετικά επίκαιρος εν όψει των σχεδιαζόμενων αλλαγών στην Ανώτατη Εκπαίδευση στην Ελλάδα.